

# «Täze kolonializmden soňky» tapgyra gelindimi?

Category: Filosofiýa, Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 января, 2025

"Täze kolonializmden soňky" tapgyra gelindimi? «TÄZE KOLONIALIZMDEN SOŇKY» TAPGYRA GELINDIMI?



*Sol wagt pikir alyşanlarymyzyň ýaňy aradan ýarym asyr geçendigine garamazdan, şindizem eşidilýär*

Biziň günlerimizde «köne» kolonializm bilen ösen Günbataryň (Palestinadaky arap halkynyň öz döwletini gurma mümkünçiliginden häzirem mahrum edilýändigini hasaba almasak), garaşsyzlygyny ýakyn wagtda alanlar bilen birlikde Aziýadaky we Afrikadaky ýaş ýurtlara gönükdirilen eksplutasiýasyny we ykdysady gözegçilik sistemasyny dowam etdirýän täze kolonializmiň möwriti geçjege meňzeýär.

Öñki Sowet Soýuzynyň goldawy gürrüni gidýän ýurtlaryň kolonial

baknalykdan azat bolmagynda we öz agalyklary bilen ösmekleriniň goldanmagynda möhüm rol oýnapdy.

Emma hernäçe Moskwa umuman alanda olardan hiç zada hantama bolmasa-da, gynansak-da, käbir liderler bu hakykaty ýatdan çykaryar.

Şunuň bilen birlikde soňky wagtlarfa Global Günorta ýurtlaryndan örän köp kärdeşim «täze kolonializmden soňky» tapgyryň gürrüñini etmäge başlady.

Munuň özi käbir analistikleriň arasynda arassa geň galmalara sebäp boldy. Şonsuzam bu tapgyryň gidişine görä kolonizatorlary-da dahyllylykda ösen günbatar ýurtlary gönüden-göni we (käte ajaýyp formada maskalanan bolsa-da) gyýtaklaýyn gözegçiligiň möwriti dolan formasy ýaly görünýän zady ownuk hasaplamazdan ýene bir gezek buýruklyaryny we gegemonlyklaryny boýna dakmaga başladylar.

Bu prosesiň alternatiwasynyň ýokdugy belli. Aralaryndaky ähli düşünişmezlere garamazdan Global Günorta ýurtlary şu maksadyň töwereginde jemlenişdiler.

Munuň bilen birlikde iş aýratynam syýasat bilen baglanyşykly bolanda, hyýalbentlikden el çekmek juda kyn bolýar.

Germaniýanyň kansleri Otto fon Bismark syýasata örän ýerlikli söz bilen «mümkün zadyň sungaty» diýip baha beripdir. Emma şonda-da, ABŞ-ly meşhur ykdysatçı Jon Kennet Gelbreýtiň şu kesgitlemesi gözüme has ýakyn görünýär: «Syýasat – heläkcilik bilen göwnüne ýaramaýan zadyň arasynda haýsam bolsa bir ýoly saýlamakdyr».

Häzir gornetin orta çykyşy ýaly, dünýädäki agalyk ediji güýç hökmünde agramyny ýitiren Günbataryň tutuşlygyna şeýle karara gelmegi gerek.

Şunuň bilen baglanyşyklylykda, elli ýyldanam gowrak wagt mundan öň bolup geçen wakalaryň gürrüñini beresim gelýär.

Altmyşyny ýyllaryň ahyrynda we ýetmişinji ýyllaryň başynda şol döwür partiýanyň esasy sowet syýasy organy bolan Merkezi Komitetiň wekilleri maňa Günorta Ýemen Milli frontynyň ýokary düzümlü liderlerinden ybarat topara arap dilinde leksiýalary bermegimi teklip etdi.

Bu front ýemen halkynyň iňlis basybalyjylaryna garşı birnäçe

ýyllap üstünlik bilen alyp baran ýaragly göreviniň başyny çeken topardy.

Bu liderler soňra resmi däl ýagdaýda Lenin adyndaky Halkara mekdebi diýilýän Sosial ylymlar institutynda rewolýusion teoriýanyň esaslaryny öwrenmek üçin Moskwa geldiler.

Institutyň we aýratynam meniň baglanyşykly filosofiýa bölümimiň garaşylmadyk görnüşde demokratiýa we erkin pikir alyşmalara açık howasy bardy. Bu bölüme meşhur alym we ajaýyp ynsan professor Ýuriý Zamoškin ýolbaşylyk edýärди.

Institityň öñden gelýän düşünje gurluşyndan has başgaça pikirlenip bilyänligi bilen tanalan dekany Fýodor Ryženko sowet sosial ylymlarynyň görünüklü wekillerini bu ylym ojagyna üýşürmek isläpdi we muny belli bir derejede başarıypdy.

Kolonializmden azat bolmak sapaklary bilen düýpli teoretiki bilim birleşdirildi. Munuň çäginde marksizmiň ýany bilen ösen Günbatar ýurtlarynyň jemgyýetçilik düşünjesindäki döwrebap meýiller-de öwrenilýärди.

Ynanar ýaly däl, emma hakykatdanam şeýledi. Ýene bir geň galдырын zadam institutyň kafeteriyasynda bir çasqa kofe ýa çay içen wagtymyz kärdeşlerimiz bilen özara pikir alyşmalarymyzyň erkin düşünjä ýokary derejede ýol açmagy we täze pikirlere galkyndyrmagydy.

Şol bir wagtyň özünde ortodoksal ýa-da berk we praktiki amala werziş marksistik taglymaty ündeýän sowet işgärleri daşary ýurtly kommunistik partiýalarynyň agzalaryna sapak berýärdiler.

Institutda 1970-1971-nji ýyllarda okan palestinaly kommunistleriň arasynda arap dünýääinden giňden tanalýan şahyr Mahmud Derwüş hem bardy. Onuň bilen gepleşip görmek meni we arap kärdeşlerimi diýseň begendiripdi.



Е. В. Тарле

ОЧЕРКИ ИСТОРИИ  
КОЛОНИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ  
ЗАПАДНОЕВРОПЕЙСКИХ  
ГОСУДАРСТВ  
(КОНЕЦ XV — НАЧАЛО XIX ВЕКА)

2-е издание

**Юрайт**  
Издательство

Kommunist däl daşary ýurtly rewolýusioner akymlaryň wekilleri institutyň Moskwanyň ýakynyndaky Puškino şäherinde ýerleşen filialynda aýry-aýry okadyldy.

Ol ýerde Palestinadan, Günorta Afrikadan, Angoladan, beýleki birnäçe afrika ýurdundan aşa radikal bolanlar bilen birlikde dürli rewolýusioner frontlaryň wekilleri bardy we bulara şol wagt kolonizatorlara, jynsparazalra, yzagalak režimlere garşy ýaragly göreşe ýolbaşçylyk edenlerem bardy.

Rewolýision göreşiň ýa-da halk goranyşy diýilýän zadyň esaslary öz ugurlarynda ýokary ýeterliliğe eýe ukyply adamlar tarapyndan gizlin şertlerde öwredildi.

Şol wagt pikir alyşanlarymyzyň ýaň aradan ýarym asyr geçendigine garamazdan, sindizem eşidilýär.

Üstesine şol döwürde-de men we birnäçe ýoldaşym Moskwanyň orta atan ýa-da, gynansak-da, käbir ýagdaýlarda boýnumyza dakýan düşunjelerine we talaplaryna tankydy göz bilen baha bermäge meýillidik.

Daşary ýurtly diňleýjileriň gatnaşmagynda pikir alyşan meselelerimiziň arasında rewolýusiýalara garşy tutum, rewolýusiýalaryň gündogar jemgyyetlerini özgertmekdäki täsirliliği, milli azat-edijilik hereketi üçin goranyşçy taktikalaryň roly, Arap Gündogaryny-da öz içine alýan görnüşde Aziá we Afrika ýrtlarynda diniň tutýan orny ýaly temalar bardy.

Soñabaka Global Günortanyň täze ýolbaşçylarynyň alan şu we aýratynam jemgyyetçilik we ykdysady yzagalaklyk bilen garyplyk ýaly beýleki juda köp problemanyň çözülmmezligi, daşardan edilýän güýcli basylara uçralmagy, basybalyjy güýcleriň bähbitleri bilen berk baglanyşykly söwdagärlerdir maklerleriň olara garşy gitmegi ösüsü we tradision gymmatlyklary täze garaşsyz bolan ýrtlaryň esasy prinsiplerine öwürmekleriniň öňüni alan bolmagy mümkün.

Şu günüň gözünden seredenimizde adam sanyna goşmak islänlerimiziň köpüsiniň sadadygyny zamanabaplaşma şygary astynda galmagally çepçi çykyşlara bolan haýranlygyndan, dini potensialynyň äsgerilmezliginden, syýasy reallydan we esasy peýdakeşlikden binesip galmagyndan we täzeleniş tarapdarlarynyň beýleki ideologiki kemçiliklerinden görüp bileris.

Sowet Soýuzynyň hut özünüň garşyma-garşy bolan krizisiniň we has soňra çagşamagynyň şol bir ýagdaýda öňki sosialistik ýrtlarda emele gelen düýpli öwrülişikleriň netijesinde sowet tejribesi bilen makullanan birnäçe taktikanyň we düşunjäniň sanlyja ýylyň içinde ynandyryjylygyny ýitirmegine geň galar

ýaly zat ýokdy.

Munuň bilen birlikde biz diňe şowsuzlygyň şarpygyny datmadyk, şol bir wagtyň özünde Russiýanyň häzirki global köpcüligini emele getiren Global Gûnorta halklarynyň garaşsyzlyk göreşine şertsiz goldawynyň hatyrasyny-da miras aldyk.

Elbetde, Aziá we Afrika ýurtlarynda hemme zat tama edilişi ýaly meselesiz öňe gidenok. Hatda käte wagt yza gidýän ýaly bolup görünýär (geçmişin sahypalaryny täzeden waraklan birnäçe afrika ýurdundaky harby döwlet agdarylyşyklary munuň bir mysaly).

Emma şonda-da ýağsy niýetde bolalyň. Ýakyn wagtda Wladiwostokda geçirilen Gündogar Ykdysady forumynda gatnaşyjylaryň «täze kolonializmden soňky» meseläni ara alyp maslahatlaşmagy global köpcüligi düzýän ýurtlaryň ýaramaz güýclere garşy üstünlikli görnüşde we parahatçylykly ýollar bilen göreşmäge taýýardygyny görkezdi.

Witaliý NAUMKIN,

Russiýanyň Ylymlar akademiyasyныň Gündogary öwreniş institutynyň direktory.

Çarşenbe, 27.09.2023 ý. Publisistika